

ADJECTIVAL STRUCTURES IN ROMANIAN NEW TESTAMENT VERSIONS

Andreea-Diana POPA SAVU
“Ovidius” University of Constanța
andreeadiana9@yahoo.com

Abstract:

The main *objective* of this paper is to present the historical evolution of the adjectival subsystem in the written Romanian language, as it is reflected in the most representative Romanian religious texts from the time period between the 17th century and the 20th century. The conclusions refer to the permanent interweaving of the Romanian literary language with the special language of the church, to the development of both functional variants. They have influenced each other, imposing forms that have acquired viability and standardised use, not without possibilities of stylistic and pragmatic nuancing, in various other registers, levels, styles. In other words, the essence of our research has been to recompose the moving, i.e., diachronic, picture of the Romanian adjectival subsystem within the general Romanian language system.

Keywords:

Romanian literary language, Romanian adjectival system, historical evolution, inflection of the adjective, grammatical category of comparison/intensity, synchrony, diachrony, descriptive grammars, Romanian New Testament versions, biblical language, traductological and contrastive-typological perspective.

1. Premises and objectives

The main *objective* of this paper is to present the historical evolution of the adjectival subsystem in the written Romanian language, as it is reflected in the most representative Romanian religious texts from the time period between the 17th century and the 20th century. Therefore, we are going to focus on one language, the religious one, more specifically, the biblical one, but starting from the idea that, at least during the first centuries of written Romanian culture, this language concentrated all the features of the polished register of our language.

So, the *premise* from which we have started is that these texts provide enough situations of usual, relatively generalised behaviour for each historical stage of the language as well as special cases, typical of the division of the literary language, not yet standardised until the middle of the 19th century, into functional styles, particular levels and registers. On the other hand, in our opinion, formal and logico-semantic evolutions of the adjective occur against the background of the history of the entire Romanian language system; hence, the analysis of morphosyntactic structures encompassing the adjectives offer a general picture of the language at various stages of its development.

Finally, we have been prompted by our desire to verify the degree of maturity of the literary Romanian language *by referring to base texts* from which the successive versions of the Romanian *Bible* start, because, as in any other modern language, the Romanian biblical text is actually a translation.

This means that the detailed study of a lexico-grammatical class can verify the ability of the receiving language to adapt to the structural particularities of very ancient languages, which are highly inflected and functionally and lexico-semantically wealthy, such as “sacred languages”: Hebrew-Aramaic, Old Greek, Christian Latin, Slavonic.

The second premise from which we have started is that the adjective occupies an important place in a writing with a strong dogmatic nature and a high degree of abstraction – in which value judgements, expressed through qualifying and referential adjectival determiners, through degrees of logico-subjective intensity as well as through quantifiable referents, are extremely frequent. In other words, we have considered not only the valorisation of the usual paradigms of the Romanian adjective, but also its pragmatic-stylistic possibilities to reflect appreciations of great spiritual finesse, which naturally occur in such writings – addressed to both thinking and feeling. And, ultimately, the study of adjectives in old and modern Romanian texts put in a contrastive relation to those in base texts, very well reflects the compensatory resources of the Romanian language, its ability to create new forms, to adopt and adapt loanwords, to use linguistic calques, to produce viable substitutions – in order to render the force and beauty of pages of high ideational and expressive complexity.

2. Working methods

In order to analyse the adjectival structures identified in texts illustrating the evolution of the written Romanian language, the literary version, all of which exhibit a functional style, namely the religious style, we have used the principles, method and working tools of the *diachronic grammar*, but, in chapter I, we have made a synchronic presentation of the Romanian adjectival system.

Therefore, in terms of the *descriptive synchronic grammar*, the first step in the infrastructure of the paper was to systematise the notions regarding adjectival formations (by which we mean: independent lexemes, adjectival phrases, adverbial substituents, numerals or pronouns with adjectival value etc.), by referring to the three descriptive grammars – GA, GALR and GBLR –, specialised treatises which clearly mark the opposition between tradition and modernity in the codification of today's Romanian language system.

Afterwards, we carried out a similar valorisation of the academic treatises on the history of the Romanian language (ILR, Vol. I-II, 1965/1969; ILR, Vol. I, 2018) and of the grammatical treatises on the Old Romanian language, written or coordinated, among others, by Ovid Densusianu, Al. Rosetti, C-tin Frâncu, Fl. Dimitrescu, I. Gheție etc., in order to highlight the evolution of the Romanian adjective in key-moments of the evolutionary process of the Romanian language: *Danubian Latin, Common Romanian, Common Daco-Romanian, old age (1521-1780), modern age*.

The diachronic picture thus obtained helped us establish the place and role of the Romanian adjective in several selected Romanian New Testament (NT) versions, which we compared in order to examine how exactly the adjectival formations are valorised in relation not only to the usage of the age, but also to the translators' inspiration or knowledge.

The perspective in the phonetic, lexical, semantic, morphological and syntactic analysis is thus descriptive and diachronic as well as *tractological* and *contrastive-typological*, as biblical texts are all the result of linguistic transfers.

Pragmatic analysis method was useful for some verses excerpted from the biblical texts, so that the interpretation of examples taken from Romanian New Testament versions was carried out not only at the level of

the linguistic structure or of the historical-geographic context, but also from a *logico-thematic perspective*.

3. Working corpus

For our study, we have selected several Romanian versions (in effect, eight complete editions) of the *New Testament*, which are representative not only for the evolution of adjectival structures, but also for the various stages of development of the Romanian literary language, in general.

We have chosen the texts of the *New Testament*, mainly the *Gospels*, but, when necessary, we have also selected verses from other *New Testament* books or even from the *Old Testament*. These texts have been excerpted essentially according to the chronological criterion: *Noul Testament de la Bălgrad* (NTB, 1648); *Biblia de la București* (BB, 1688)¹; *Biblia de la Blaj* (BBJ, 1795); *Noul Testament de la Smirna* (NTS, the fifth edition of 1857); *Biblia de la Buzău* (BBZ, 1854-1858); *Biblia The Bible* translated by Dumitru Cornilescu (BC, 1924/1928); *Biblia jubiliară* revised by His Eminence Bartolomeu Anania (BA, 2001) and *The Bible* in use (BU, the Radu Vasile; Gala Galaction's edition, 1982).

Naturally, the traductological and contrastive-typological perspective, to which we resort in the context of some procedural uncertainties observed in Romanian texts, urges us to compare that particular verse with the verse in the *Greek base text* in order to justify the selection of adjectival structures. In addition, to reveal correspondences, the comparison is often made once or twice with the *Latin translation* of the exemplified verse and then with witness translations from modern languages, such as *one of the English versions* of the NT, consulted online.

4. Structure and contents of the paper

Our thesis includes *three chapters*, which aim to present one aspect in the evolution of the Romanian literary language, from the first great

¹ It is a modern complete reissue of *Biblia de la București* 'The Bucharest Bible', with a linguistic introductory study of the biblical text, printed in Iași, in 2001-2002, under the supervision of the researchers V. Arvinte, I. Caproșu, Al. Gafton and L. Manea.

monument of Romanian language – BB (1688) to the beginning of our century (BA – 2001), from the perspective of only one language, the biblical one, and of a single grammatical class – the adjective and its substitutes.

The first chapter, *The adjectival system in descriptive grammars. Synchronic perspective*, carries out a comparative analysis of the lexicogrammatical class of the adjective. We have pointed out the changes in vision that occurred in the description of the Romanian adjectival system by highlighting the innovative elements in the grammars of the early 21st century (GALR, GBLR), which appropriate the principles and working tools of the logico-semantic, structural and discursive-pragmatic analysis, and by permanently referring to the GA – considered “traditional” by the current generation of grammarians –, indebted to the classic, descriptivist-normative frameworks.

The second chapter, *The diachronic perspective on the Romanian adjectival system*, is actually a study with a double diachronic character:

a) On the one hand, it regards the history of the research of language acts related to the behaviour of the Romanian adjective, reflected in older or newer, classic or modern works, which we have deemed as important for the topic in question: mainly, the academic treatises of history of the Romanian language and of grammar of the old Romanian language mentioned above;

b) On the other hand, we had synthesised the image of the evolution of the Romanian language, focusing on key-moments in the evolutionary process of the Romanian language and highlighting the most important language acts regarding the behaviour of the Romanian adjective.

This attempt at outlining the diachronic and very dynamic picture of adjectives, thus obtained, has contributed to better placing in time the phenomena encountered in the Romanian versions of New Testament texts², representative for the 17th century (NTB and BB), the 18th century (BBJ), the 19th (BBZ and NTS) and 20th centuries (BU, BC, BA).

² In order to explain the predilection for certain Romanian adjectival structures, we have used the Greek version of the NT as a witness and correspondences have been revealed by consulting the Latin translation of the NT, i.e., the *Vulgate*, and other witness-translations into several other modern languages – for example, the *English Standard Version* (ESV).

Therefore, the goal of the third chapter, *Distribution of adjective structures in Romanian biblical versions*, is thus clear: to highlight the evolution of grammatical-semantic forms and values of the Romanian adjective in the successive versions of the *Bible* in Romanian.

5. General conclusions

The end of the *first chapter*, which comprises a synchronic presentation of the adjectival system in Romanian, as it is today, as a result of the accumulations of over 300 years of use in the polished written form, has revealed the following:

- Recent grammars carry out integrative analyses at morphological, syntactic, logico-semantic and pragmatic levels, so the adjective in the traditional grammar, the part of speech *expressing* features of objects, is now included in the category of flexible, open lexico-grammatical classes that *assign* properties to the nominal.

- The most relevant changes in vision can be noticed on several levels:
 - the classification of adjectives: in the GA₁, there were etymological or empirical criteria (e.g. inherited/borrowed/autochthonous etc. adjectives), whereas in recent grammars hierarchies are established based on “hybrid” criteria: semantic-morphological (adjectives proper, pronominal adjectives etc.); semantic-syntactic (qualifying adjectives, categorial adjectives etc.).

- article inflection of adjectives: recent grammars avoid the terms *adjectiv articulat/nearticulat*, i.e., adjective with definite article/without article, present in the traditional grammar and consider that the enclitic article is attached to the adjective form, particularising the object, not the feature.

- the traditional “degrees of comparison” become, in modern grammars, “degrees of intensity”; this is justified by the logical content of comparisons (for example, the positive and the absolute superlative do not imply an explicit comparison) etc.

In the *second chapter*, intended to configure a diachronic picture of the Romanian adjective, we have highlighted the most important language acts regarding the behaviour of the adjective in Romanian, in key-moments of the evolutionary process of the Romanian language:

• In *Danubian Latin*, one can note the shift of many adjectives to the class of those with three endings (-us, -a, -um) and the diversification of analytical constructions rendering the comparison (adverbs *magis*, *plus*, for the comparative, *multum*, *forte* etc., for the superlative).

• In *Common Romanian*, the occurrence of adjectives with four (*amaru*, *amară*, *amari*, *amare*), three (*nou*, *noauă*, *noi*, *noauă*) or two inflected forms (*dulce*, *dulci*) may be noted, while adjectives with one form are missing. The comparative of superiority is expressed by the adverb *mai* ‘more’: *ma(i) bunu*, whereas the absolute superlative was formed by means of the adverbs *multu* and *vîrtos* in Aromanian, and *foarte* ‘very’ in Daco-Romanian.

• During the *Common Daco-Romanian* period, innovations in the adjectival inflection occur amid regional phonetic evolutions and regard the desinential markers: final -u becomes silent (*bun/bunu*) and the emergence of the feminine singular ending -ă, a desinence co-occurring with the previous one (-ă) (*grea/greauă*). The innovation attributed to Common Daco-Romanian resides in the manner of expressing the adjunct of the comparative with *decât* ‘than’, which co-occurs with *de*, which were to be used in free variation in the 16th century as well.

• In terms of the *old age* of Romanian (1521-1780), several particularities of a small number of adjectives are relevant: *mare* and (*ne*)*tare* are, in some texts, invariable, but, sporadically, they also appear as variable forms; adjectives ending in *c* and *g* sometimes have the feminine and neutral plural form -e (*groape adânce*), but are not as frequent as those in -i; the preservation of *l* in the masculine plural form of the adjective *gol* (“*golilor*”); the adjective *nou* has the feminine plural form *noao*, as the version *noi* is not yet attested etc. The absolute superlative was expressed by ungrammaticalized or partially grammaticalized lexical means, which is why degree operators frequently and autonomously occurred as adverbs proper (*prea* ‘too’, *foarte* ‘very’, *mult* ‘much’, *tare* ‘very’ etc.).

The *third chapter* focuses on the most important characteristics of the adjective class, as reflected in the analysed Romanian versions of the New Testament.

Divergences from one version to another and from one age to another have been mostly noted in the marginal points of the subsystem. Several

specific aspects of the inflection of the lexico-grammatical class of the adjective, preserved until late in the church language, have drawn our attention. For example:

- a number of adjectives that move from one inflectional class to another (adjectives such as *cenușiu*, *vecl'u*, *târziu*, *viu*, *roșiu*, included, in earlier stages of the language, in the category of adjectives with 4 forms, were to migrate to the class of adjectives with 3 inflectional forms or even of those with 2 endings, such as the adj. *vecl'u* etc.);

- some difficulties related to desinences produced mainly by the strong utterance of some consonants (for example, the co-occurrence of desinences *-ă* and *-e* in the feminine-neutral plural form of adjectives ending in a strongly uttered consonant);

- important phonetic phenomena (e.g. the softening of *ș* in south-eastern Romanian versions, as in the case of the adj. *roșiu*);

- graphic and phonetic particularities of pronominal adjectives (*mieu*, *meale*, *aceștea* (m. pl.), *aceaia*, *acealea*, *celalalt*, *ceialalți*, *atîtea/atâta*, *toț*, *nece un* etc.) and even the emergence of parallel forms (relative and interrogative adjectives, variable in terms of gender and number: *carele*, *carile*, or the category of *personal pronouns of identity*: *mineși*, *tineși* etc.);

- particularities of the grammatical number (plural forms not yet fixed: “*săbii lunge*”; double plural forms of some adjectives: *suptîri* and *subțîi* etc.) or of the gender of adjectives in the NT (e.g. plural feminine *târzie*, as in *zilele târzie*, of the adjective *târziu*, *târzie* etc.);

- some aspects regarding the grammatical category of comparison (for example, the absolute superlative was expressed with morpheme-adverbs that were mostly placed after adjectives; there were also alternative constructions to express strong intensity, cf. the superlative genitive: *deșertăciunea deșertăciunilor* ‘vanity of vanities’ etc.).

The conclusions, required at the end of the research of this long line of adjectival structures excerpted from old or modern Romanian biblical texts, refer to the permanent interweaving of the Romanian literary language with the special language of the church, to the development of both functional variants. They have influenced each other, imposing forms that have acquired

viability and standardised use, not without possibilities of stylistic and pragmatic nuancing, in various other registers, levels, styles.

Throughout our approach, we have examined to what extent all these discussions on the history of the Romanian adjective help us establish the place and role of this lexico-grammatical class in the Romanian New Testament texts and, conversely, to what extent the attestations in the Romanian biblical texts confirm some theories regarding the specific nature of the Romanian adjectival system or, more importantly, bring new information about the morpho-syntactic and semantic behavioural peculiarities of the adjective.

In other words, the essence of our research has been to recompose the moving, i.e., diachronic, picture of the Romanian adjectival subsystem within the general Romanian language system.

Selected bibliography

I. Sources

*** *Texte românești din secolul al XVI-lea*. I. *Catehismul lui Coresi*. II. *Pravila lui Coresi*. III. *Fragmentul Teodorescu*. IV. *Glosele Bogdan*. V. *Prefețe și epiloguri*. Ediții critice de Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Ion Gheție, Al. Mareș, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon. Coordonator: Ion Gheție, București: Editura Academiei Republicii Socialiste Române, 1982.

Biblia 1688. I. Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu. Volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton, Laura Manea, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2001, 540 + CXC p.; II. Text stabilit și îngrijire editorială de Vasile Arvinte și Ioan Caproșu. Volum întocmit de Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Alexandru Gafton, Laura Manea, N. A. Ursu, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2002, 1300 + XCII p.

Biblia 1688. Monumenta Linguae Dacoromanorum. Vol. I-XXV. Coordonatori: Paul Miron și Eugen Munteanu, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 1988-2015. Cf. și versiunea CD.

Biblia de la Blaj. 1795. Ediție jubiliară, tipărită cu binecuvântarea I.P.S. Lucian Mureșan, Mitropolitul Bisericii Române Unite și sub egida științifică a Academiei Române, Institutul de Istorie Cluj-Napoca, Roma: Tipografia Vaticană, 2000.

Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament. Tradusă de Dumitru Cornilescu. Ediție de studiu Thomas, Woleran – Switzerland: La Buona Novella – Oradea: Editura Universității Emanuel, 2002.

Biblia sau Sfânta Scriptură. Ediția jubiliară a Sfântului Sinod, versiune diortosită după *Septuaginta*, redactată și adnotată de I.P.S. Bartolomeu Anania, tipărită cu binecuvântarea și prefața Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001.

Biblia sau Sfânta Scriptură. Tipărită sub îndrumarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfântului Sinod, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, 1982.

Biblia sau Testamentul Vechiu și Nou. Tipărită la îndemnul lui Barbu Știrbei, cu binecuvântarea Episcopului D. D. Filoteiu al Buzăului, *Testamentul Nou*, vol. V, Buzău: Tipografia Sfintei Episcopii Buzău, 1856.

Codicele Bratul. Ediție de text și studiu filologic de Alexandru Gafton, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2003.

Greek Text Novum Testamentum Graece, ediția Nestle-Aland (UBS5), Tübingen: INT, 2014.

Greek-English New Testament, ediția Nestle-Aland, Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1994.

Matei, Marcu, Luca, Ioan. 4 vol., ediția 1990, Cu introduceri și comentarii din *La Bible*, București: Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolică, Paris: Centurion/Cerf, 1990.

Vulgata – Biblia Sacra juxta Vulgata Versionem (VUL) (Vulgate Latin Bible). Edited by R. Gryson, B. Fischer, *et alii*, Stuttgart: United Bible Societies, 2007.

II. References

***, 1974, *Dicționar al limbii române vechi* (DLRV), coord. George Mihăilă, București: Editura Enciclopedică.

***, 1998, *Dicționar enciclopedic al Bibliei* (DEB), coord. P.-M. Bogaert *et alii*. Traducere românească de Dan Slușanschi, București: Humanitas (Ed. Orig. *Petit dictionnaire encyclopedique de la Bible*, Turnhout: Editions Brepols, 1987).

***, 2010, *Dicționarul limbii române*. Vol. I-XIX. Ediție anastatică. Coord. G. Mihăilă și M. Sala, București: Editura Academiei Române.

***, 2016, *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), Coord. acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche, București: Univers Enciclopedic.

ALEXANDER, Pat, coord., 1996, *Enciclopedia Bibliei* (EB). Traducere în limba română de Mihaela Mitrofan, Vasile Lup, Adela Pop, Costel Gott, Eugen Zehan. Cluj: Logos, 1996. (Ed. orig. *Encyclopaedia of Bible*, Oxford: Lion Publishing, 1986).

ARVINTE, Vasile, 2001, „Normele limbii literare în *Biblia de la București*”. Studiu lingvistic publicat în *Biblia 1688*, vol. I, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

AVRAM, Mioara, 2001³, *Gramatica pentru toți*, București: Editura Humanitas.

BARBU, N. I., 1969/1994, *Gramatica limbii latine*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

BĂLAN, Ioan, 1914, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și lingvistic*, Blaj: Tipografia Seminarului Greco-Catolic.

BÂRLEA, Petre Gheorghe, 1999, „Adjectivul”, in: *Contraria Latina – Contraria Romanica. Sistemul antonimelor în limba latină și reflexele sale în limbile romanice*, București: Editura ALL.

BÂRLEA, Petre Gheorghe, 2000, *Introducere în studiul latinei creștine*, București: Editura „Grai și Suflet – Cultura Națională”.

BÂRLEA, Petre Gheorghe, 2001, *Miezul cuvintelor. Studii de lingvistică generală și lingvistică latină*, Târgoviște: Editura Bibliotheca.

BÂRLEA, Petre Gheorghe, 2005, *Rolul traducerilor din latină în formarea limbii române literare*, București: Editura Academiei Române.

BÂRLEA, Roxana-Magdalena, 2012, *Tehnici de cercetare în științele comunicării*, Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință.

BIDU-VRĂNCEANU, Angela; CĂLĂRAȘU, Cristina; IONESCU-RUXĂNDIOIU, Liliana; MANCAȘ, Mihaela; PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, 2005², *Dicționar de științe ale limbii* (DȘL), București: Editura Nemira.

BRĂESCU, Raluca, 2015^a, „Intensitate și comparație în limba română veche”, in: *Limba română*, LXIV (1), București: Editura Academiei Române, pp. 111-121.

BRĂESCU, Raluca, 2015^b, *Gradarea în limba română. Perspectivă istorică și tipologică*, București: Editura Muzeul Literaturii Române.

BRĂESCU, Raluca; DRAGOMIRESCU, Adina, 2014, „Sintaxa adjectivelor relaționale în limba română veche”, în: *Limba română*, LXIII (1), pp. 27-47.

BRÂNCUȘ, Grigore; SARAMANDU, Manuela, 2001, *Morfologia limbii române*, București: Editura Credis.

BUJOR, I. I.; CHIRIAC, Fr., 2007², *Gramatica limbii latine*, București: Editura Științifică.

CHIRCU, Adrian, « Les adjectifs-adverbes hérités du latin en ancien roumain. Le XVIe siècle (Corpus CAR.XVI) », *Corpus* [En ligne], 23 | 2022, mis en ligne le 02 mars 2022, consultat în 5 august 2022. URL: <http://journals.openedition.org/corpus/6971>; DOI: <https://doi.org/10.4000/corpus.6971>.

CHIRCU, Adrian, 2012, „L’adverbe roumain dans la perspective romane”, în: *Revue roumaine de linguistique*, LVII (1), București: Editura Academiei Române, pp. 83-92.

CHIRCU, Adrian, 2020, „De nominum populorum diversitate. Tâlcuirea limbilor „popoarelor” Antichității în vechi dicționare românești (*Dictiones Latinae cum Valachica interpretatione*)”, în: *Dacoromania*. Serie nouă, XXV (1), pp. 36-47.

CHIRILĂ, Adina, 2013, *Limba scrierilor lui Antim Ivireanul*. Partea I. *Fonetica. Morfologia*, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.

CHIVU, Gheorghe, 1995, „O variantă ignorată a românei literare moderne: limbajul bisericesc”, în: *Limba română*, XLIV (9-12), pp. 445-453.

CHIVU, Gheorghe, 2001, *Avea româna literară veche variante stilistice?*, București: Editura Academiei Române.

CHIVU, Gheorghe, 2012, „Scrisul religios, componentă definitorie a culturii vechi românești”, în: *Dacoromania*. Serie nouă, XVII (1), pp. 54-67.

COȘERIU, Eugenio, 1999, *Introducere în lingvistică*. Traducere de Elena Ardeleanu și Eugenia Bojoga. Cuvânt înainte de Mircea Borcilă. Ediția a II-a, Cluj-Napoca: Editura Echinoc.

COȘERIU, Eugenio, 2004, *Teoria limbajului și lingvistica generală*. Ediție în limba română de Nicolae Saramandu, București: Editura Enciclopedică.

COTEANU, Ion, 1981, *Structura și evoluția limbii române (De la origini până la 1860)*, București: Editura Academiei Române.

COTEANU, Ion, 1982/1995, *Gramatica de bază a limbii române*, București: Editura Garamond.

COTEANU, Ion, coord, 1969, *Istoria limbii române*. Vol. II, București: Editura Academiei Române.

DENSUSIANU, Ovid, 1961, *Istoria limbii române*. Vol. I-II, București: Editura Științifică.

DIACONESCU, Ion, 1989, *Probleme de sintaxă a limbii române actuale*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

DIMITRESCU, Florica, coord., 1978, *Istoria limbii române*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

DOBRIDOR, Gh. Constantin, 1974, *Morfologia limbii române*, București: Editura Științifică.

ERNOUT, Alfred, MEILLET, Antoine, 2001, *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots* (DELL), Paris: Éditions Klincksieck (Ediția I: 1932).

FONILLOUX, Danielle, 1998, *Dicționar cultural al Bibliei*, traducător Vancu Ana, București: Editura Nemira.

FRÂNCU, Constantin, 2009, *Gramatica limbii române vechi (1521-1780)*, Iași: Casa Editorială Demiurg.

GĂITĂNARU, Mihaela, 2002, *Adjectivul în limba română. Structură și evoluție*, Pitești: Editura Universității din Pitești.

GĂITĂNARU, Ștefan, 2015, „Evoluția gradăției adjectivale și adverbiale în limba română”, in: *Diacronia* 1, 13 ianuarie, art. A5, pp. 1-15, consultat în 6 iunie 2023, URL: <https://www.diacronia.ro/ro/journal/issue/1/A5/ro/pdf>.

GĂITĂNARU, Ștefan, 2018, *Gramatica critică a limbii române*, Pitești: Editura Universității din Pitești.

GHEȚIE, Ion, 1968, „Contribuții la istoria trecerii lui *ea* la *e* (*leage* > *lege*). Prezența lui *ea* în Muntenia la începutul secolului al XVIII-lea”, in: *Limba română*, XVII (6), pp. 501-508.

GHEȚIE, Ion, coord., 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, București: Editura Academiei Române.

GRAUR, Al., coord., 1965, *Introducere în lingvistică*, București: Editura Științifică.

GRAUR, Al.; Avram, M.; Vasiliu, L., coord., 1966², *Gramatica limbii române*. Vol. I. *Morfologia*. Vol. II. *Sintaxa* (GA, I, II), București: Editura Academiei Române.

GRUIȚĂ, G., 1981, *Acordul în limba română*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

GUȚU ROMALO, Valeria, coord., 2005/2008, *Gramatica limbii române*. Vol. I. *Cuvântul*. Vol. II. *Enunțul* (GALR, I, II), București: Editura Academiei Române.

GUȚU, Gheorghe, 1983, *Dicționar latin-român*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.

HRISTEA, Theodor, coord., 1984, *Sinteze de limba română*. Ediția a III-a revăzută și din nou îmbogățită, București: Editura Albatros.

IACOB, Niculina, coord., 2005, *Biblia Vulgata. Blaj 1760-1761*. Vol. V. *Limba și stilul Vulgatei de la Blaj 1760-1761*, București: Editura Academiei Române.

IONESCU, Emil, 1997, *Manualul de lingvistică generală*, București: Editura ALL.

IODAN, Iorgu; GUȚU ROMALO, Valeria; NICULESCU, Alexandru, 1967, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București: Editura Științifică.

IODAN, Iorgu; ROBU, Vladimir, 1978, *Limba română contemporană*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

IRIMIA, Dumitru, 1997, *Gramatica limbii române*, Iași: Editura Polirom.

IVĂNESCU, Gheorghe, 1980, *Istoria limbii române*, Iași: Editura Junimea.

MARINESCU, Valeriu, 2002, *Istoria limbii române literare. Sinteze*, București: Editura Fundației „România de Măine”.

MIRCEA, Ioan, 1995, *Dicționar al Noului Testament*, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române.

MUNTEANU, Eugen, „Rolul Bisericii și al textelor cu conținut bisericesc în procesul de formare a vechii române literare. Un punct de vedere filologic”, in: Nicolae-Cristian Cădă (edit.), 2013, *Șerban Cantacuzino, Antim Ivireanul și Neofit Cretanul, promotori ai limbii române în cult*, București: Editura *Cuvântul Vieții*, pp. 7-79.

MUNTEANU, Ștefan; ȚÂRA, V. D., 1978, *Istoria limbii române literare. Privire generală*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

ONU, Liviu, 2000, *Terminologia creștină și istoria limbii române*, București: Editura Academiei Române.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, coord., 2010/2016, *Gramatica de bază a limbii române* (GBLR), București: Editura Univers Enciclopedic Gold.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela, coord., 2019, *Gramatica limbii române pentru gimnaziu*, București: Editura Univers Enciclopedic Gold.

PANĂ DINDELEGAN, Gabriela; BOIOC APINTEI, Adnana; CROITOR, Blanca, 2019, *Variație diacronică și diatopică: note gramaticale*, București: Editura Universității din București.

PHILIPPIDE, Al., 1894, *Istoria limbii române*, vol. I, *Principii de istoria limbii*, Iași: Tipografia Națională.

PUȘCARIU, Sextil, 1976², *Limba română. I. Privire generală*, București: Editura Minerva (1940); *Limba română. II. Rostirea* (Ediția I: 1959).

ROSETTI, Al., coord., *Istoria limbii române* (ILR), vol. I – 1965, vol. II – 1969, București: Editura Academiei Române.

ROSETTI, Alexandru, coord., 1978, *Istoria limbii române*, București: Editura Didactică și Pedagogică.

SALA, Marius; IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana, coord., 2018, *Istoria limbii române* (ILR), vol. I, București: Editura Univers Enciclopedic Gold.

SOARE, Liliana *et alii*, coord., 2016, *Studii de filologie. In honorem Ștefan Găitănanu*, Pitești: Editura Universității din Pitești.

SPORIȘ, Valerica, 2010, „Adjectivul în GALR. Studiu de caz”, in: *DR*, serie nouă, XV, nr. 1, pp. 24-34.

SPORIȘ, Valerica, 2014, *Adjectivul în limba română. Studiu gramatical și semantic*. Ediția a II-a revăzută și adăugită, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință.

TELEOACĂ, Dana-Luminița, 2005, *Terminologia religioasă creștină în limba română*, București: Editura Academiei Române.

VANȚ-ȘTEF, Felicia, 1996, *Manual de greacă veche*, București: Editura Humanitas.

VASILIU, Em.; IONESCU-RUXĂNDOIU, Liliana, 1986, *Limba română în secolele al XII-lea – al XVI-lea. Fonetică – Fonologie – Gramatică*, București: Tipografia Universității din București.

WALD, Lucia, 2017², *Progresul în limbă. Scurtă istorie a limbajului*. Text îngrijit, studiu introductiv și note de Petre Gheorghe Bârlea, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.